

РЕЦЕНЗИЯ

От професор Цветана Николаева Каменова, д.ю.н.

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”

На дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование

3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление 3.6. Право

Докторска програма: Международно право и международни отношения

Автор: Стоян Пантелеев Мемцов

Тема: Актуални проблеми на международноправния статус на Косово

Научен ръководител: проф. Надя Георгиева Бояджиева, д.ю.н.

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, Юридически факултет

1. Общо описание на представените материали

С молба до Ректора на ПУ докторантът Стоян Мемцов е поискал откриване на процедура по защита на дисертационния си труд като е приложил 18 документа, които се изискват от Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за приложение на същия закон и специфичните изисквания на Пловдивския университет.

Със заповед на Ректора на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационния труд на тема „Актуални проблеми на международноправния статус на Косово” за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление 3.6 Право
Докторска програма „Международно право и международни отношения”.

Автор на дисертационния труд е Стоян Пантелеев Мемцов, докторант в редовна форма на обучение, зачислен на 1 март 2013 г. и отчислен с право на защита на 1 март 2016 г., сега асистент в катедрата по Международно и сравнително право на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, Юридически факултет.

Представеният от Стоян Мемцов комплект материали на хартиен носител е в съответствие с чл. 36 от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование („магистър по право”)
- заповед за записване в докторантура
- заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план
- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;

- справка за спазване на специфичните изисквания на Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Стоян Пантелеев Мемцов е роден през 1985 г. Завършил е средното си образование във Френската езикова гимназия „Антоан дьо Сент-Екзюпери“ в гр. Пловдив през 2004 г. От м. Септември 2004 до м. Май 2010 г. е бил студент в Юридическия факултет на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, придобил е образователната степен „магистър“. Специализирал е в Университета в гр. Лайден, Нидерландия. Успешно е положил изпит за адвокат и от м. юли 2013 г. е вписан като адвокат в адвокатска колегия, гр. Пловдив.

Със заповед на Ректора на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, по предложение на катедрата по международно и сравнително право е назначен за асистент към същата катедра, считано от 3 ноември 2016 г.

Владее отлично английски и френски езици.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Разработваният в дисертационния труд проблем е изключително актуален както в научно, така и в научно-приложно отношение. Малцина утвърдени изследователи биха се осмелили да анализират този проблем, тъй като са минали едва девет години от едностранния акт, с който е обявена независимостта на Косово и е започнало изграждането на неговата държавност. В този смисъл докторантът трябва да бъде поздравен, неговият труд е първото изследване на проблема през призмата на международното право и съвременните международни отношения.

Научно-изследователските задачи, които си поставя докторанта са следните:

- да разгледа историческите причини за възникване на проблема за международноправния статус на Косово;
- да идентифицира традиционните и съвременните критерии за съществуване на държавата, както и да определи доколко създаването на държавата се регулира от нормите на международното право;
- да определи доколко Косово покрива критериите за държавност, основани на принципа на ефективността;
- да анализира правната природа, характера и обхвата на правото на самоопределение и упражняването на външния му аспект чрез отделяне;
- да изследва съществуването или не в позитивното международно право на право на компенсаторно отделяне и доколко същото може да се приложи към отделянето на Косово;
- да идентифицира правните последици за статуса на ефективни общности, създадени вследствие на нарушаване на императивни норми на общото международно право и в частност вследствие на незаконна употреба на сила, като въз основа на този анализ да определи последиците за статуса на Косово от употребата на сила от страна на НАТО срещу СР Югославия;
- да разгледа правния ефект за статуса на Косово от получените международноправни признавания;
- да установи проблемите и перспективите пред членството на Косово в ООН и в някои от големите регионални международни организации.

Смятам, че тези задачи са изпълнени от докторанта.

4. Познаване на проблема

Докторантът познава състоянието на проблема, той оценява творчески литературния материал и анализира задълбочено документите, с които разполага. Конкретни примери за това ще посоча по-долу в рецензията.

5. Методика на изследването

Избраната методика на изследването позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд. Както подчертава дисертанта в предговора към труда при написването му са използвани различни научно-изследователски и методологически подходи, които са необходими поради широкообхватния и интердисциплинарен характер на разглеждания проблем. Методиката на изследване включва нормативния, историческо-хронологичния, логическо-аналитичен и системен подход, подкрепени където е необходимо от сравнителноправен анализ. Анализът на международноправните източници по темата е основан на традиционните методи на анализ на правни документи. Проблемите са анализирани както от теоретичен аспект, така и въз основа на конкретиката на разглеждания случай, като са направени съответните изводи и обобщения.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Обемът и структурата на дисертацията отразяват нейното съдържание. Тя се състои от увод, изложение в пет глави, заключение, списък с библиография и две приложения. Всяка глава включва отделни раздели, подраздели и понякога подточки. Основното съдържание на труда е 365 страници, като заедно със заглавната страница, съдържанието и списъка с библиографията общият обем е 387 стандартни машинописни страници.

В около 1500 бележки под линия са цитирани множество относими към предмета на изследване документи, както и научни изследвания на български и чуждестранни представители на доктрината. Отличната езикова подготовка проличава особено при работата с документите, които са анализирани по темата на дисертационния труд.

Първата глава е озаглавена „Косово: историческа, политическа и правна рамка.”

Познаването на историческото развитие, социалните и демографските специфики на Косово е необходима предпоставка, за да се разберат правилно причините за сръбско-албанския антагонизъм в региона, довел до политическата криза, хуманитарната катастрофа и военната намеса на НАТО в края на 90-те години на ХХ век, както и до едностранното обявяване на независимост на Косово през 2008 г. Следователно познаването на основни факти от историята на страната допринася за разбирането на спецификите на Косово. В този смисъл проблемът за международноправния статус на Косово, както правилно отбелязва автора, не е правна абстракция и не съществува във вакуум, а произтича от сложните правно-политически, социално-икономически, етнически и идеологически взаимоотношения между албанците и сърбите в тази част на Балканския полуостров. Без познаването на историята на тези взаимоотношения, би било трудно да се разберат причините, довели до настоящото status quo в Косово. Изложението в тази първа глава е сбито и ясно, авторът демонстрира отлично познаване на материала.

Във втората глава на труда, след посочване на класическите критерии за държавност докторантът отговаря на въпросите – доколко Косово се „вмества” в тези критерии. Основен принос на дисертацията е изясняването на значението и обхвата на отделните критерии за държавност и приложението им към фактите на конкретния случай, за да може въз основа на така направения емпиричен анализ да се отговори на въпроса доколко тези характеристики са налице при Косово. В това отношение изследването е достигнало до конкретни изводи. Прави впечатление извода на дисертанта относно необходимостта от формално прекратяване на мисията на УНМИК в Косово. Поради продължаващото напрежение между Белград и Прищина в някои области на двустранните отношения, желателно е КФОР да продължи да осъществява дейността си по мироопазване в намален състав. Мисията ЕУЛЕКС също е желателно да продължи да работи с цел доизграждането на върховенството на закона в

Косово. Споделям извода на докторанта, че формалното прекратяване на мандата на УНМИК би било показателно за нивото на ефективност, постигнато от властта Косово.

Най-значителна по обем и поставяща изключително интересни от теоретична и научно-практическа гледна точка въпроси е третата глава на рецензията труд. В нея авторът се спира на възникването на държавите чрез едностранно отделяне и съответствието на този метод за създаване на държавата с международното право. И още - как общите норми на международното право относно отделянето влияят на държавността на Косово. Направен е подробен преглед на развитието на правото на самоопределение на народите от политически принцип до основна правна норма на съвременното международно право, която има приложение *erga omnes*.

Най-големият проблем, който възниква във връзка с определянето на народа, като част от населението на една държава, е как същият да бъде разграничен от различните малцинства, които по принцип не притежават право на самоопределение. В дисертацията са положени усилия да се даде задоволителен отговор на този въпрос. Също така, макар да е за предпочитане правото на самоопределение да се упражнява чрез вътрешния си аспект – в рамките на държавата, която съответният народ населява, в краен случай правото на самоопределение може да се упражни и чрез външния му аспект, а именно чрез отделяне.

Споделям извода на автора, направен в тази глава в смисъл, че правото на защита на териториалната цялост обаче не е абсолютно, то не представлява императивна норма на общото международно право (*ius cogens*), от която не е допустимо отклонение. Отлично впечатление прави сравнителноправното изследване, свързано със създаването на нови държави в резултат от разпадането на Съветския съюз и на Чехословакия.

Сериозен принос на дисертацията е подробното изследване на съществуването на правото на компенсаторно отделяне като норма на позитивното международно право. Наличието на такова право намира сериозна подкрепа в правната доктрина и съдебната практика. Неговото теоретично съществуване се извежда главно от текста на параграф 7 от Принцип V на Декларацията относно приятелските отношения (1970 г.). Въпреки това правото на компенсаторно отделяне не е изрично предвидено в международноправен акт с обвързваща сила. Ето защо е направен опит да се открие същото в международния обичай, изразен чрез комбинацията от трайна и непротиворечива практика на държавите и наличието на *opinio iuris*. Изключително полезен източник на емпирични данни в това отношение според автора представлява производството пред Международния съд относно съвещателното мнение за Косово и изразените пред съда писмени и устни становища от голям брой държави. В тези становища е обърнато сериозно внимание на теорията за компенсаторното отделяне и нейното място в позитивното международно право. Прави впечатление анализът и много доброто познаване на представените писмени становища на отделните държави при разглеждане на въпроса, поставен от Общото събрание на ООН пред Международния съд на ООН. В тази част на труда проличава изследователският талант на дисертанта. Той не се задоволява само с посочване на литературни източници, а демонстрира самостоятелна работа с документи.

В крайна сметка, единственият възможен извод от анализа на становищата на отделните държави е, че в международното право *de lege lata* не съществува право на компенсаторно отделяне – такова не е признато в правно обвързващ международен акт и не може да бъде открито в международния обичай. Въпреки това е напълно възможно компенсаторното отделяне да се развие в обичайноправна норма *de lege ferenda*, като в правната доктрина и съдебната практика е налице широк консенсус относно отделните елементи на това право – наличие на народ, като носител на право на самоопределение, който населява обособена територия в държавата и е значително мнозинство от населението на тази територия; лишаване на този народ от правото му на вътрешно самоопределение от страна на централната власт и/или сериозни нарушения на човешките права на конкретното население;

изчерпване на всички възможности за мирно разрешаване на конфликта, включително и чрез намесата на международната общност под една или друга форма, която намеса обаче също да не е дала резултат.

Именно установеното право на компенсаторно отделяне *de lege ferenda* е приложено от автора към случая с Косово (стр. 178-222). От направения анализ се установява, че косовските албанци могат да бъдат квалифицирани като народ, притежаващ право на самоопределение. Същите безспорно са огромното мнозинство от населението на областта (Повече от 90%, като сърбите са само 6%). Няма спор и по отношение на лишаването им от правото на вътрешно самоопределение с *de facto* отнемането на автономния статус на Косово в края на 80-те и началото на 90-те години на XX век. През 90-те години е налице и повсеместна дискриминация спрямо косовските албанци във всички сфери на обществения живот, а в края на десетилетието нарушенията на човешките права от страна на властта в Белград вече се изразяват в посегателства срещу живота и здравето на албанското население на Косово, заплашващи да се превърнат в масово етническо прочистване.

Също в трета глава авторът разисква въпросът за забраната за употреба на сила и нейната релевантност по отношение на законността на отделянето на Косово. Интерес представляват разсъжденията му по отношение на хуманитарната интервенция – стр. 241-260, и по специално по отношение на интервенцията на НАТО в Косово. В тази част не споделям изводите на автора, струва ми се, че те са по-скоро „книжни”, без да се отчитат проблемите на „терен” и на реалната политика. Поляризацията в СС на ООН показва, че трудно може да се постигне единомислие при разнопосочните геополитически интереси на държавите, постоянни членки на СС. Ситуацията със Сирия, на която сме съвременници, най-ясно демонстрира това – за съжаление, за сметка на милиони разбити човешки съдби.

Четвъртата глава на труда е посветена на проблемите, свързани с признаването на Косово. В тази глава привлича вниманието съпоставянето на конститутивната теория за признаването и декларативната теория за признаването, като последната, според докторанта, се доближава повече до реалността в международните отношения и до практиката на държавите. Същността ѝ е изразена в конвенцията от Монтевидео от 1933г, чл. 3. Според този текст новата държава придобива международна правосубектност не поради съгласието на другите държави, а поради съществуването на конкретна фактическа обстановка.

От практическа гледна точка признаването е основно изискване новата държава да упражнява по ефективен начин международните права и задължения, произтичащи от държавността и да влиза в отношения с други държави. С други думи, броят на признаванията, които една отделила се общност получава, са от огромно практическо значение за утвърждаване на нейния държавен статус – с. 299. След като разглежда накратко историята на признаването на Косово (към момента на представяне на дисертацията Косово е признато от 111 държави-членки на ООН), авторът излага съображенията на отделни държави във връзка с признаването от тяхна страна на новата държава. Интересен паралел е направен с установените дипломатически отношения на Косово с други държави в сравнение с тези на съседните държави – Македония, Черна гора, Босна. Във връзка с правния ефект на получените признавания основателен е изводът, че косовският случай е специален. Той показва недостатъците на конститутивната теория за признаването, съгласно която Косово би било държава за призналите го 111 държави, членки на ООН, а не би било държава за останалите 82 държави, които не са го признали.

В последната, пета глава дисертантът разглежда въпроса за шансовете на Косово за членство в ООН и в някои от големите регионални международни организации и правните последици за неговия международноправен статус от такова членство – с. 312-347. Приносен момент в последната глава е изследването на материалните и процесуалните изисквания на членството в ООН, но най-вече на правните последици от членството за

международноправния статус на приетите за членове. Същият анализ е направен и по отношение на членството в ЕС, НАТО и Съвета на Европа.

Основният извод е, че членството в ООН е решително обстоятелство за уреждане на статуса на съответната общност. Присъединяването към Организацията не е конститутивно по отношение на държавността на съответната общност. Но то поставя извън всякакво съмнение факта, че новият член е държава, тъй като едно от изискванията на чл. 4 (1) от Устава на ООН към новите членове на организацията е те да са държави.

Подобни са проблемите пред членството в Европейския съюз и НАТО, където за приемането на нов член, освен покриването на материалноправните критерии за членство, се изисква единодушие от всички държави членки. При наличието на 5 държави членки на ЕС и 4 такива на НАТО, които не признават Косово, е трудно да си представим, че същите биха се съгласили с членството на последното в съответната организация. С най-големи шансове за успех изглежда възможността Косово да стане член на Съвета на Европа, тъй като държавите, които го признават, представляват повече от необходимото мнозинство за прием на нов член.

В заключение авторът подчертава, че девет години след обявяването на независимостта на Косово неговият международноправен статус продължава да е неясен. Въпреки това може да се приеме с голяма доза на увереност, че към началото на 2017 г. признаците, че Косово е държава са много повече, отколкото през първите месеци след обявяването на независимостта. Косово покрива традиционните критерии за държавност, основани на принципа на ефективността, декларацията за независимост и осъществено отделение са в съответствие с международното право в смисъл, че не са осъществени в нарушение на императивни норми на общото международното право, Косово е признато от 111 държави членки на ООН, което прави невъзможно прилагането на последиците от колективното непризнаване на една ефективна общност, а именно невъзможността същата да се превърне в субект на международното право. Косово все по-уверено и пълноценно участва в международните отношения, като дори държавите, които не признават Косово, включително и Сърбия, се съобразяват с правата и задълженията, които Косово има съгласно международното право.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представени са три публикации по дисертационния труд, които отразяват основните изводи, направени в резултат от изследването.

9. Лично участие на докторанти в проведеното изследване

Смятам, че изследването е резултат от личните усилия на ас. Стоян Мемцов и формулираните приноси, на които се спрях по-горе, са негова лична заслуга.

10. Автореферат

Изготвен е съобразно с изискванията и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични бележки и препоръки

Представеният труд е много добре структуриран, четете се с лекота, авторът последователно защитава своите позиции – някои от тях бих могла да споделя, други – не. Препоръката, която мога да отправя към автора е да продължи да публикува части от изследването си в авторитетни периодични научни издания – като сп. Правна мисъл, сп. Съвременна право и др.

Заклучение

Дисертационният труд на ас. Стоян Мемцов съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в РБългария, Правилника за прилагане на същия закон и съответния Правилник на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”. Представеният труд съответства и на специфичните изисквания на Юридическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСБ. Рецензията показва, че докторантът Стоян Мемцов притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност „Международно право и международни отношения” като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради изложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на ас. Стоян Пантелеев Мемцов в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.6 Право; докторска програма „Международно право и международни отношения”.

23 август 2017 г.

Рецензент

Проф д.ю.н. Цветана Каменова